

СЛЬОЗИ, що здіймаються вгору

Літературні ескізи священника у непевні часи
(Із циклу «Записки воєнного часу»)

«Тіштеся з тими, хто тішиться, і плачте з отими, хто плаче!» Від початку війни в Україні цей емоційний і ментальний стан супроводжує мене майже невпинно. Як ніколи раніше, я почав розуміти силу і глибину цього Слова. Нещодавно я радів черговим перемогам каліфорнійської футбольної команди, за яку багато років грає мій син підліток. Водночас моє серце відчувало дуже сильну роздвоєність. Воно невидимо плакало з мільйонами страждених українців, особливо дітей, яким би зараз радісно жити, гратися й навчатися, а не плакати, тікати і навіть гинути під час цієї божевільної війни. Ніколи не думав, що доведеться писати «Записки воєнного часу». Рівно двадцять років тому разом із дружиною та двома маленькими дітьми ми приземлилися в Каліфорнії. Зараз я в Польщі, на кордоні з Україною, третя година ночі. Я прокидаюся і продовжую писати про те, до чого вже встигло доторкнутися моє серце. Учора я бачив очі сумної і дуже втомленої української жінки з двома зовсім маленькими дітьми. Найкрихітнішого молода мати притискала до себе, цілувала і присипляла. Інша дитина сама притискала до неї. Життя мені дозволило їм усміхнутися, трохи допомогти і помахати рукою на прощання. І я бачив, як по щоках української жінки потекли світлі сльози. А потім, я бачив очі іншої, вже літньої, української жінки; вона була все ще дуже розгублена і налякана після того, що пережила під час війни. Мені дозволило життя, мені дозволив Господь доторкнутися і до її серця. А потім я бачив очі й чув серце українського пастора/місіонера та очі/серце його втомленої дружини, які від початку цієї божевільної війни перевозять від кордону, приймають, поселяють просто у своїй церкві й щиро опікуються українськими біженцями. А вчора пізно ввечері ми зустріли польських поліцейських, які також перевозили від кордону українських біженців. Мені дозволило життя всміхнутися і їм, і сказати спасибі. Я згадую всі ці очі, слова, долі. Ніколи не думав, що мені доведеться писати «Записки воєнного часу». Зараз я в Польщі, на кордоні з Україною, третя година ночі. І на очах моїх сльози. (11 квітня 2022 р., Польща).

Іван Лещук, пресвітер, кандидат технічних наук. Автор книг «Екологія духу», «Лабіринти духовності», «Сповідь». Один з авторів статей «Слов'янського біблійного коментаря». Ведучий радіопрограм «Грані життя», «Сім'я і школа», «Душевне здоров'я». Спеціаліст із роботи з батьками (Школа Community Outreach Academy) та психологічного здоров'я (Slavic Assistance Center) (м. Сакраменто, США). Переклад із російської мови Світлани Берези, Ліни Бородинської.

ДЕ Ж БОГ, КОЛИ МЕНІ ТАК НЕСТЕРПНО БОЛЯЧЕ?!

◆ У його житті був фатальний день, коли здавалося, що душа начебто розрубана кимось чи чимось навпіл, а серце розбите на осколки, яких уже, здавалося, не зібрати. Ніколи, нікому, ніде. Де ж Бог, коли мені так нестерпно боляче?! Він волав, кричав і йому здавалося, що навіть синє небо було мертвим. «Боже, Боже мій, навіщо Ти мене залишив?! Господи, де ж ти, де?! Втративши точку опори, перебуваючи на межі відчаю, він упав у безпросвітну тугу й апатію. І раптом у його пам'яті спливли поетичні рядки, давно ним прочитані, але не пропущені через серце: «Ударити Бога так легко – зможе найслабший. Бога вдарили по тонкій жилі, по руці чи навіть по оці – по мені» (З. Міркіна). І його серце знову засяло. І його душа знову почала стрімко шукати Бога. І він знайшов Його. Він зустрів Бога серед руїн будинків, лікарень і храмів.

Він стояв на руїнах зруйнованого храму разом із Богом. І раптом почав ясно розуміти, що кожен, хто завдає йому і його народу болю, завдає глибокого болю самому Богові, торкається зіниці ока Всевишнього. Саме такого Бога шукала його змучена, стражденна душа. І він прийняв такого Бога, і він полюбив Його всім серцем, всією душею і всім розумінням своїм. Бога, який разом із ним хворіє і страждає, просто зараз, серед руїн українських будинків, лікарень і храмів. Бога, Який разом із ним слізно волає і вмирає на хресті. «Ударити Бога так легко – зможе найслабший. Бога вдарили по тонкій жилі, по руці чи навіть по оці – по мені» (З. Міркіна). Бог завжди на боці невинних жертв, навіть якщо вони Його не бачать і не відчують.

Бог був в Аушвіці, під час голокосту; у погляді невинних жертв на своїх гвалтівників. У їхній передсмертній гідності. Він стукав у серця одержимих духом смерті й насильства безбожників, був їм німим докором. Бог був у Варшавському гетто. Разом із виснаженим від праць і турбот про дітей-сиріт Янушем Корчаком і дітьми Дому сиріт Бог вирушив у газову камеру. Дорогою до смерті старий лікар тримав на руках двох найменших дітей і розповідав їм... казку. Малюки ні про що не підозрювали, тільки чомусь усе міцніше й міцніше притискалися до свого лікаря. Вони відчували благодать. Вони притискалися до Бога. Бог завжди плаче і страждає разом із гнаними, пораненими і невинно забитими. Бог із тими, кого і зараз безбожно женуть, жорстоко б'ють, гвалтують і вбивають. Бог завжди з тими, хто невинно страждає, помирає і гине. І тому просто тут і тепер, в Україні, Бог благає: «Не женіть Мене, не бийте, не гвалтуйте, не розпинайте, не розривайте на частини! Зупиніть війну, чуєте?! Чуєте!? Бог тут, і Він не мовчить. Він зараз серед руїн українських будинків, лікарень і храмів. «Ударити Бога так легко – зможе найслабший. Бога вдарили по тонкій жилі, по руці чи навіть по оці – по мені» (З. Міркіна). По Україні.

СЛЬОЗИ, ЩО ЗДІЙМАЮТЬСЯ ВГОРУ

◆ Він бачив ці сльози... Сльози, що здіймаються вгору. Зароджуючись у потаємних глибинах людського серця, вони линуть в інші виміри буття. Не раз він відчув їхню життєдайну, цілющу силу. У хвилини блаженних переживань він пізнавав красу і цінність «радості зі сльозами на очах». Завдяки сльозам, що здіймаються вгору, він починав по-новому бачити і відчувати світ, переживав очищення душі. У скорботні часи ці сльози ставали для нього живильною вогкістю і цілющим бальзамом. Дух благодаті і зворушення сходив на нього. Сльози, що линули вгору, приносили мир і гармонію в його зранене розбите серце...

«І заплакали сльози Ісусові... розжалобившись знову» (Ів. 11:35–38); а дивлячись на Єрусалим, і передбачаючи його похмуре майбутнє, Спаситель навіть «заплакав за ним» (Лк. 19:41). Іноді, справді, сльози, що здіймаються вгору, виражають внутрішній біль, і як якийсь скорботний спів «підносяться до престолу благодаті» з таємної келії людської душі. На щастя, буває й так, що сльози як зовнішній знак внутрішнього життя випромінюють незвичайну радість і урочистим гімном линуть до свого Творця! Видимі краплинки на щоках, смуток чи радість у погляді – всього лиш зовнішні вияви сліз серця і невидимих порухів душі. Від таких сліз, від такої сердечної музики не можливо відсторонитися. Живий, незабутній слід на серці залишають сльози, що здіймаються вгору...

«Упали сльози на війниці, і стало легше горювати» (Микола Щербина, 1844). Якось він сумував і «гірко плакав», як Петро, який зрікся Христа (Мт. 26:75). І тоді йому здалося, що слова ангела «скажіть і Петру» зверталися не лише до засмученого серця апостола. Ці слова торкалися і його серця. У хвилини подібної сердечної скрухи він відчував невимовну радість від прощення і свободи; знаходив «крила духу» і дивовижну здатність підноситися «над марнотою». З власного досвіду він знав, що зіткнувшись із такими сльозами, пропустивши їх крізь своє серце, неможливо лишатися колишнім. Мрії покайної душі виявляли сльози... і він спішив до храму... і молився серцем.

Нестерпним тягарем стали для нього гіркі дитячі сльози. Мільйони таких сльозинок покривають нашу грішну землю, як невидиме море... Він і чув про такі сльози, і бачив їх не раз... І тануло, і тріпотіло серце в його грудях від цього видовища. «Навіщо вони стріляли в обличчя? Моя мама була така гарна... моя мама...», – дитина плакала і голосила. Хіба може хтось описати словами весь жах пережитого маленьким хлопчиком, матір якого розстріляли на його очах? «У нашому таборі в Бухенвальді була маленька дівчинка, їй було років сім... Вона попросила у мене олівець: «Я знаю, що скоро помру, і хочу написати мамі листа»... – «Як ти пошлеш листа?» – «Я відчиню вночі вікно і віддам аркуші вітрові...» (Світлана Алексієвич, «Останні свідки»).

Діти, які страждають і плачуть, залишені батьками малюки, зламані божевільним насиллям дорослих дитячі долі, беззахисні і залишені безсердечним суспільством юні душі... Усе це – невиліковна і жорстока рана пропашого людства. Це смертельні симптоми морального виродження цивілізації. «Вони всього лиш маленькі діти... маленькі діти... вони – жертва гріхів дорослих, жертва байдужості», – ця думка буде супроводжувати його все життя. Біль і гіркі сльози нещасних дітей стануть частиною і його життя. Адже сльозина дитини переважить усе! Завжди і скрізь переважить... і переможе. Навіть одна сльозина. Блаженний, хто «прийме таку дитину одну» в ім'я Христа. Але горе тому, хто «спокусить одне з цих малих...» (Мт. 18:5–6). Краще б йому не народжуватися.

«Виливай своє серце, мов воду, навпроти обличчя Господнього! Підійми ти до Нього долоні свої за душу своїх немовлят...» (Плач 2:19), – так благав колись великий пророк Ізраїлю. Блаженна Моніка, матір Аврелія Августина, невідступно і слізно молилася за свого сина. Біль розривав їй серце. Августин не лише поринув у пристрасті – гріховна темрява переповнювала його розум і серце; втративши моральні чуття, він втратив і віру. Згодом великий богослов минувшини напише у своїй «Сповіді»: «Вона плакала наді мною більше, ніж будь-коли матері плакали над могилами своїх дітей». Матір Августина молилася не один день, але все залишалося, як і раніше... І тоді Моніка вирішила звернутися до досвідченого старця. Вона «просила його покликати до себе її сина і мудрою бесідою настановити на істинний шлях». Побачивши її сльози і смуток, старець вигукнув: «Неможливо, щоби дитя таких сліз загинуло! Іди з миром... Іди з миром...»

Це відбувалося в госпіталі. Він лежав на пересувному ліжку перед входом в операційну, вона стояла поруч із ним. Її рука ледь торкалася його плеча. І від цього дотику йому ставало надзвичайно спокійно на душі. Незрозуміло як він відчував, що найближча, найулюбленіша людина не просто є поруч із ним, тут відбувається щось таємниче і глибоке – сокровенна таїна єднання Двох... Вона нічого не казала, але він знав, що лежить їй на серці. «Найкращі почуття – сором'язливі та безмовні, священне все єднає тишина...», – він чомусь хотів дізнатися, хто надихнув поета на ці рядки, чи усвідомлював сам їхній автор, Дмитро Мережковський, силу і глибину своєї поезії?

Потім він часто згадував, що саме там, у госпіталі, поняття «одне тіло» відкрилося для нього в зовсім іншій сутності... Пильно глянувши на жінку, він побачив ледь помітні маленькі сльозинки, що котилися її щоками. Так, це правда, що Всевишній дарував жінці особливі сльози, і надзвичайно витончено-чутливу душу. І Він дав право жінці проливати ці сльози там, де це необхідно... Вона нічого не казала, але ці маленькі сльозини стали для нього найдорогоціннішим подарунком, найкращою

прикрасою коханої жінки, виявом тонкого, нерозривного зв'язку між тими, кого справді поєднав Бог. Саме тоді він зрозумів, що ці сльози не просто котилися щокима. Торкаючись його серця, вони здіймалися вгору. Адже сльози, народжені в глибині душі, – не зникають, такою є їхня природа. Вони здіймаються вгору, до свого Творця, зціляючи душі і скріплюючи долі. «Нехай благословляється любов, яку не в змозі подолати смерть» (Дмитро Мережковський).

Минув час, після нетривалої розлуки вони знову зустрілися. Разом із дітьми вона чекала його в аеропорту. Наближаючись до неї, він знову помітив сльози на її щоках. Вона всміхалася і намагалася їх приховати, але сльози, підкоряючись порухам її чистої і красивої душі нестримно котилися з її променистих очей. Тепер це були сльози радості, сльози, що здіймалися вгору і лишали черговий незабутній слід у його серці...

Та ні – не лише в його серці. Їхні маленькі діти були благоговійними свідками таїнства зустрічі, нібито боячись порушити цю священну містерію. Слабкі обійми їхніх дитячих рученьт нагадували йому про священний зв'язок батьків і дітей, про наступність поколінь, про таїну життя. Невідомо як емоції батьків передалися дітям і на їхніх милих обличчях заблищали сльозини. Їхні діти вчилися жити... Вчився жити і той, хто тільки-но збирався з'явитися на світ, перебуваючи в особливо затишному світі материнського організму. Радісні сльози, що здіймалися вгору, торкнулися струн і його крихітного серця. І зраділо немовля і звеселилося, адже воно також вчилася жити...

ХЛОПЧИКИ І ДІВЧАТКА ВОЄННОГО ЧАСУ

За сторінками роману Бориса Пастернака «Доктор Живаго»

◆ «Йшли і йшли, і співали Вічну пам'ять... Квапливо в чотири лопати закидали могилу. На ній виріс горбик. На нього зійшов десятирічний хлопчик. Тільки в стані отупіння і нечутливості, що зазвичай настають наприкінці великого похорону, могло здатися, що хлопчик хоче сказати слово на материнській могилі. Він звів голову й окинув із підвищення порожнім поглядом осінні пустирі та бані монастиря. Його обличчя з кирпатим носом спотворилося. Шия його витягнулася. Якби таким рухом підвело голову вовчєня, було б зрозуміло, що воно зараз завие. Затуливши обличчя руками, хлопчик заривав...» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

«Доктор Живаго» починається з опису похорону матері десятирічного хлопчика. За цей роман Пастернак отримав Нобелівську премію, за цю «книгу життя» радянська влада оголосила його... «зрадником» свого народу, цим «скандальним» романом він «весь світ змусив плакати» не тільки над красою своєї землі, а й над трагічною долею свого стражденного народу. «Доктор Живаго» – це не тільки історичні хроніки «страш-

них» років Росії першої половини ХХ століття; це драми і трагедії життів «хлопчиків і дівчаток», яким випала тяжка доля народитися й жити у вік змін; їхні пошуки й мандри, їхні духовні та фізичні страждання.

Священник не боявся смерті, він уже «пережив» її. Але перечитуючи «Доктора Живаго», його серце знову заридало. Разом із невідомим для нього хлопчиком неформальний пастир опинився у владі сліз. «Причетний до таємниць» священник плакав «за всіма, хто забув радість свою» (О. Блок), за скаліченими людським беззаконням і незрозумілим/воєнним часом долями сумувало його серце. Священникові було боляче й прикро за людей, долі яких були переламані часами хаосу й божевілля. І йому здавалося, що плач його, відомий лише одному Богові, втішає всіх страждених і скорботних; і йому хотілося вірити, що «смерті не буде» (одна з чернеткових назв роману), і що «радість буде, що в тихій заводі всі кораблі, і що на чужині втомлені люди світле життя собі здобули» (О. Блок).

Згадував священник, як зовсім недавно і він зустрів заціпенілого від горя хлопчика, який лежав на ще зовсім свіжій могилі. Як і чому нещасна дитина опинилася сама на могилі своєї матері, священник тоді не знав. Але йому було відкрито головне – засмучена дитина не повинна залишатися наодинці зі своїм смертельним горем! Обов'язково і завжди має знайти той, хто підтримає її під час скорботи, хто відведе її від могили, смерті і безвиході. У хлопчика «Доктора Живаго» така людина знайшлася: «До могили підійшов чоловік у чорному, зі складками на вузьких обтиснутих рукавах. Це був брат покійної і дядько хлопчика, котрий плакав, пострижений на власне прохання священник... Він підійшов до хлопчика і повів його з кладовища... Дядько розповідав йому про Христа і втішав його» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

Священник також підійшов до «свого» хлопчика, схилювся поруч із ним на коліна біля могили його матері, обняв і... довго мовчав. А коли той перестав плакати, він узяв його за руку і повів із цвинтаря. Священник знав, що «ні на сонце, ні на смерть не можна дивитися впритул» (Франсуа Ларошфуко). Зовсім мало розмовляв він тоді з дитиною – більше втішав її своєю присутністю і зацікавлював життям разом. Із досвіду знав священник, що розділене горе – це пів горя, лише любов і терпіння можуть подолати відчай. І розкривалося запечатане горем серце дитини, і розповідала вона своєму пастирю найпотаємніше. Оточена душевним теплом дитина починала відчувати, що вона не самотня у своєму безмірному стражданні, і що розлука з мамою не вічна.

Які ж схожі долі людей! Справді, драма життя дитини, яку зустрів священник на цвинтарі, була дуже схожа на долю десятирічного хлопчика з «Доктора Живаго» – доктора Живаго, якого звали колись Юрою... «Поки жива була мати, Юра не знав, що батько давно залишив їх, їздить різними містами Сибіру і закордону, бенкетує і займається розпустою,

і що він давно протринькав і розвіяв за вітром їхні мільйонні статки... У безладді й серед постійних загадок минуло дитяче життя Юри, часто на руках у чужих, які весь час змінювалися. Він звик до цих змін, і в обстановці постійної неадаптованості відсутність батька не дивувала його» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

Священник читав «Доктора Живаго», а перед його поглядом поставали мільйони дитячих життів, покалічених дорослими смутами, війнами й амбіціями; різні бувають війни – і громадянські, і сімейні, і... «священно-церковні». Неформальний душпастир читав і мимоволі згадував не тільки жахливий хаос кривавих воєн, споглядав не тільки насильство над життям і розорення країни – він бачив страшні наслідки прихованої і явного сирітства. Адже батьки «Доктора Живаго» – хто на каторзі, хто на війні, хто кидається на повному ходу зі швидкого потяга... А в цей час їхніх дітей, хлопчиків і дівчаток, «навчають» і зводять з пуття інші. «Я – надламана, я з тріщиною на все життя. Мене передчасно, злочинно рано зробили жінкою, відкривши в життя з найгіршого боку», – відверто зізнається Лара, одна з головних героїнь роману. Доки, Господи, доки? Доки війни і смуги розділятимуть наші сім'ї, чоловіків і дружин, батьків і дітей? Доки війни і смуги руйнуватимуть долі невинних душ? Доки наші діти будуть через усе життя нести на собі непосильний хрест знедоленості і йти з життя, так і не пізнавши його справжнього сенсу? Доки, Господи, доки!? Так запитував священник Господа, так він молився за всіх хлопчиків і дівчаток, які «забули радість свою». Діти для священника завжди були «посудиною Божої радості», символом чистоти, прикрасою життя.

Усе, що «виробляють» зі своїм життям дорослі, немов крізь призму, заломлюється і крізь дитячі долі. «Людя у роки революції почало здаватися, що вони можуть відступити від християнських заповідей, вони жадали керувати власним життям. Насправді вони вірять хибним, тимчасовим цінностям, перебувають у владі швидкоплинних спокус» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»). І бродили землею, просоченою кров'ю, неприкаяні душі, мандрівники, які не знайшли місця, животіли.

Спустошення, спричинене «дивною» відсутністю батька і несподіваною смертю матері, залишить незгладимий слід у житті хлопчика «Доктора Живаго». «Матусю», – подивившись здалеку в той бік, прошепотів він майже губами тих років». І ще довго у свідомості сина з'являтиметься образ його матері: «Юра щохвилини повертався направо і наліво. Над галявинами слуховою галюцинацією висів привид маминого голосу, він лунав Юрі в мелодійних переливах птахів і дзижчанні бджіл. Юра здригався, йому раз по раз ввижалося, ніби мати перегукується з ним і кудись його кличе. Юрі ставало дедалі сумніше. Йому хотілося плакати. Він повалився на коліна і залився сльозами.

– Ангеле Божий, хранителю мій святий, – молився Юра, – утверди розум мій на істинному шляху і скажи матусі, що мені тут добре, щоб вона не турбувалася... Матуся була така хороша... Матусю! – у несамовитій тузі кликав він її з неба... і раптом не витримав, упав на землю і знепритомнів. Він не довго лежав непритомно. Коли отямився, то почув, що дядько кличе його згори. Він відповів і почав підніматися. Раптом згадав, що не помолився за свого батька, який десь безвісти зникає...» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»). Перед обличчям смертельної розлуки можуть знепритомніти не тільки діти. Мине багато років, і вже двадцятирічний Юрій згадуватиме «як він невтішно плакав, вражений горем і жахом». Відтоді він уже «нічого не боявся, ні життя, ні смерті, все на світі, всі речі були словами його словника».

Занурюючись у дивно переплетені долі героїв «Доктора Живаго» (первісна назва роману – «Хлопчики і дівчатка»), священник дедалі більше усвідомлював не тільки тяжкі наслідки революцій і воєн, а й не менш страшний трагізм духовного безсилля людського серця, що відірвалося від справжньої близькості з Богом. Відверто розбиті життя «хлопчиків і дівчаток» роману знову нагадували йому про головну проблему кожної незадоволеної життям людини – духовне сирітство. Та й сам автор «Доктора Живаго» був «незадоволений своїм життям, своєю поведінкою, своєю творчістю... Створення роману було і свідомим покаяттям, і свідомою жертвою» (Наталя Іванова). І цілком можливо, що «Доктор Живаго» – це й особиста сповідь самого письменника, далеко не праведника; цілком можливо, що це його публічне покаяття перед Богом і за свій «любовний трикутник», і за свою хитку позицію філософа... «Пастернак сумував у своєму романі через наругу над найдорожчим, чим нагородив Творець людину, – її богоподібністю... Пастернак пише про себе, про свою зламану особистість, про розорену землю. Надія одна – Бог!» (О. С. Колесова).

Священнику так хотілося змінити сюжет роману! Йому хотілося, щоб уже змужнілий Юрій (доктор Живаго) трепетно схилявся не тільки перед таємничою красою своєї землі і «своїх» жінок; щоб він відбувся не тільки як лікар і поет, а й як безумовно вірний своїй дружині і дітям сильний чоловік. Відбувся, незважаючи на революції і війни, розлуки та інші «смути» життя. Розумів священник, що життя сповнене принад і спокус, але все-таки бажав, щоб «його» доктор не плив за течією життя! Священнику хотілося (і так радила Борису Пастернаку поетеса Анна Ахматова), щоб «Юрій Живаго не став м'ячиком між історичними подіями, а сам намагався якось на них впливати». Але що далі пастир занурювався в «Доктора Живаго», то більше він розчаровувався в моральних виборах «хлопчиків і дівчаток» знаменитого роману. Дорослі люди виявлялися насправді дітьми, які «загралися» життям і одне одним і які нескінченно шукають «себе» в морально перевернутому світі.

Це правда, що дорослі подекуди згинаються під вагою особистісних потрясінь і трагедій, але що ж робити їхнім дітям? Чи можливо зберегти недоторканну душу в гріховно-тяжкий час? Головний герой роману Юрій Живаго, зраджуючи свою законну і «кохану» дружину (Тоню) з іншою жінкою (Ларою), «знемагав під тягарем нечистої совісті». Незважаючи на це, він усіма силами намагався захистити свою «солодку» теологію, що виправдовує зраду й обман, захищає його таємний зв'язок із коханкою. «Минуло понад два місяці відтоді, як після однієї зі своїх поїздок у місто він не повернувся надвечір додому і залишився в Лариси Федорівни, а вдома сказав, що затримався у справах у місті й заночував на заїжджому дворі... Він давно був на «ти» з Антиповою і звав її Ларою, а вона його – Живаго. Юрій Андрійович обманював Тоню і приховував від неї речі, дедалі серйозніші й недозволеніші... Удома в рідному колі він почувався невикритим злочинцем. Незнання домашніх, їхня звична привітність вбивали його...» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

Що це, моральна слабкість і нечутливість розбитого життєвими поневіряннями і війною чоловіка? Драматична історія справді нещасливого кохання доктора-поета, який ніяк не може розібратися у своїх почуттях до двох жінок (дружини і... коханки)? Юрій Живаго – грішний «праведник» чи ...? Багато що можна списати на важкий воєнний час, розлуки і неспокій душі, але ж справжня моральна суть людини якраз і проявляється в екстремальних обставинах. Дивна у гріха «логіка» – вона здатна поетизувати зраду і чоловіків, і дружин; ця дивна логіка гріха здатна оспівувати красу переступу і «справжнє» кохання «на стороні». Але ж на чужому нещасті щастя не побудуєш! І як же жити залишеним в ім'я «справжнього» кохання чоловікам і дружинам, куди подітися їхнім дітям? Так часто буває, що надмірна зосередженість на собі та своїх потребах відсторонює нас від співчуття іншим долям.

Священник читав і перед його поглядом поставали німі обвинувачі головного героя «Доктора Живаго» – його дружина і діти. Захоплений своєю «солодкою» теологією, піддавшись хвилям стресових обставин життя і «запаморочливого» кохання до іншої жінки, доктор Живаго практично зраджує свого першого сина від законної дружини. Розуміє доктор, що це аморально, але жіноча принадність смертельно його засліплює.

За душу нещасного батька і чоловіка починає боротися совість – голос Божий у душі людини. Вразливого докторові-поетові навіть наснитися «совісний» сон, що карає його моральний злочин проти сина: «Він перебував у Москві, в кімнаті перед замкненими на ключ скляними дверима, які він ще для надійності притягував на себе... За дверима бився, плакав і просився всередину його хлопчик Шурочка... Позаду дитини, обдаючи її і двері бризками, з гуркотом і гулом спадав водоспад зіпсованого чи то водопроводу, чи то каналізації... Обвал і гуркіт води, що падала, лякали

хлопчика до смерті. Не було чути, що він кричав... Але Юрій Андрійович бачив, що губами він складав слова: «Татку! Татку!» У Юрія Андрійовича розривалося серце. Усім еством своїм він хотів схопити хлопчика на руки, притиснути до грудей і бігти з ним, не озираючись, світ за очі. Але, обливаючись сльозами, він тягнув на себе ручку замкнених дверей і не пускав хлопчика, приносячи його в жертву хибно зрозумілим почуттям честі й обов'язку перед іншою жінкою, яка не була матір'ю хлопчика і з хвилини на хвилину могла увійти з іншого боку в кімнату» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»). «Приносячи його в жертву хибно зрозумілим почуттям» – як точно сказано...

Світ наповнений нещасними дітьми, яких принесли в жертву політики, чоловіки і жінки, які піддалися спокусі, захоплені своїми політичними і романтичними мріями, своїми нескінченними пошуками. Але совість непідкупна. І розмірковуючи про залишену ним дружину, яка чекає на другу дитину, доктор-поет не міг позбутися божественного голосу всередині свого серця: «Він будував згоди про них [вагітну дружину і сина – І. Л.], один жакливіший від іншого. Ось Тоня йде полем у хуртовину з Шурочкою на руках. Вона кутає його в ковдру, її ноги провалюються в сніг, вона через силу витягує їх, а заметіль заносить її... О, але ж він весь час забуває, забуває. У неї дві дитини, і меншу вона годує... Обидві руки її зайняті й нікого навкруги, хто б міг допомогти. Тато Шурочки невідомо де. Він далеко, завжди далеко, все життя осторонь від них, та й чи тато це, чи такими бувають справжні тата?» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

І здається, прокинутися б нарешті від летаргічного сну саможалю і самооплакування, а почувши волення голосу совісті, назавжди зректися духу зради, коханки, назвати б усе своїми іменами. Але порочно-солодкий зв'язок (пристрасть) не відпускає доктора, і він слухняно «примиряється» зі своїм любовним трикутником... Коли ж укотре він залишає двох своїх доньок від третьої жінки (Марини), його вже не мучить совість: «Він повідомляв їм, що з метою якнайшвидшого і повного перероблення своєї долі хоче побути якийсь час на самоті, щоб зосереджено зайнятися справами».

Свою п'яту дитину доктор Живаго зраджує майже автоматично – про народження дочки він навіть не підозрює. Мати ж його крихітки, Лара (яку він любив і обожнював, як «білу красу»), яку він залишив у стані безвиході, віддає дівчинку на виховання якійсь сторожисі... Гіркою виявилася доля останньої дочки доктора Живаго. Про неї скажуть, що «вона з безпритульних, невідомих батьків. Напевно, десь у глибині Росії, де ще чиста і не торкнута мова, звали її безотчою, в тому значенні, що без батька».

Непевні/воєнні часи, хибні романтичні ідеали, духовне сирітство – скільки доль вони скалічили! Господи, скільки життів розбитих, довіку їх не склеїти, довіку не повернути колишнє, не зібрати загублене. Життя

доктора Живаго обривається раптово, він помирає в трамваї від серцевої недостатності; помирає в стані трагічного розколу життя, далеко від усіх «своїх» жінок і дітей, у стані самотності та приниженості. Зрештою, він втратив і себе, і своїх коханих. Як сумно і як трагічно!

Мело, мело по всій землі,
 Довкруг біліло.
 Свіча горіла на столі.
 Свіча горіла... (Б. Пастернак).

«Вісім чи дев'ять останніх років... перед смертю... він дедалі більше здавав фізично і опускався, забуваючи докторські знання й навички і втрачаючи письменницькі; на короткий час виходив зі стану пригнічення й занепаду, надихався, повертався до діяльності, а потім, після недовгого спалаху, знову впадав у зтяжливе зневажливе ставлення до себе самого і до всього на світі... Бідні сучасні діти, жертви нашої циганщини, маленькі покірливі учасники наших поневірянь» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

«Йшли і йшли, і співали Вічну пам'ять... Квапливо в чотири лопати закидали могилу. На ній виріс горбик. На нього зійшов десятирічний хлопчик. Тільки в стані отупіння і нечутливості, що зазвичай настають наприкінці великого похорону, могло здатися, що хлопчик хоче сказати слово на материнській могилі. Він підвів голову й окинув із підвищення порожнім поглядом осінні пустирі та бані монастиря. Його обличчя з кирпатим носом спотворилося. Шия його витягнулася. Якби таким рухом підвело голову вовчєня, було б зрозуміло, що воно зараз завие. Затуливши обличчя руками, хлопчик заридав...» (Борис Пастернак, «Доктор Живаго»).

Я ДИВЛЮСЯ НА ХРИСТА

◆ Я дивлюся на Христа. Він дивиться на мене з хреста. Я вдивляюся в Його очі. З них витікає сльоза. Я вслухаюся в Його слова. Він каже мені, що ця жінка, яка плаче, – це і моя мати, відтепер. І що я повинен її опікати, як рідну, як свою дорогу матір. Оберігати, охороняти, втішати. І раптом я починаю розуміти, що кожна жінка, яка плаче за своєю присмертною дитиною, – це і моя мати, назавжди. І що кожен чоловік, який плаче за своєю присмертною дитиною, – це і мій батько, назавжди. І що відповіді всі – біля хреста. Особливо в неспокійний військовий час. І я продовжую дивитися на Христа.

Я дивлюся на Христа. Він дивиться на мене з хреста. Я вдивляюся в Його очі. З них витікає сльоза. Він каже мені, що цей хлопчик, який плаче, зовсім ще дитина – мій син, відтепер. І що я маю його опікати, як

рідного, як свого сина. Оберігати, охороняти, втішати. І раптом я починаю розуміти, що чужих дітей не буває. І що кожна дитина, яка плаче чи помирає, – це і мій син, це і моя дочка, назавжди. І що відповіді всі – біля хреста. Особливо в неспокійний воєнний час. І я продовжую дивитися на Христа.

Я дивлюся на Христа. Він дивиться на мене з хреста. Я вдивляюся в Його очі. З них витікає сльоза. Він каже мені, що цей грішник, який кається, – це і мій брат, відтепер. І що я повинен визнати його за рідного, за свого дорогого брата. І раптом я починаю розуміти, що кожен грішник, який кається, навіть той, хто вже помирає, – це і мій брат, це і моя сестра, назавжди. І що відповіді всі – біля хреста. І тому я продовжую дивитися на Христа. Особливо в непевний воєнний час.

Я НЕ ХОЧУ БІЛЬШЕ НІЧОГО ПРОСИТИ ДЛЯ СЕБЕ

◆ Я не хочу більше нічого просити для себе, Господи. Не можу, соромно, не маю права. Сьогодні я знову побачив ту жінку із затуманеними від сліз очима. Вона нещодавно поховала свого сина. Господи, зроби так, щоб батьки ніколи, ніколи більше не ховали своїх дітей! І я бачу, я все ще бачу перед собою ту жінку, із затуманеними від сліз очима. І я прошу Тебе, Господи, допоможи їй пережити це велике і непоправне горе.

Я не хочу більше нічого просити для себе, Господи. Не можу, соромно, не маю права. Сьогодні я знову згадав ту маленьку дівчинку, вона вже не плакала, а тільки відчайдушно кричала: «Матусю! Таточку!» Зовсім недавно її батьки трагічно загинули. Господи, зроби так, щоб маленькі діти ніколи, ніколи більше не ховали своїх батьків! І я бачу, я все ще бачу перед собою ту маленьку дівчинку, вона вже не плаче, а тільки відчайдушно кричить: «Матусю! Таточку!» І я прошу Тебе, Господи, допоможи їй пережити це велике і непоправне горе.

Я не хочу більше нічого просити для себе, Господи. Не можу, соромно, не маю права. Сьогодні я знову почув той моторошний стогін чоловіка, який помирав в агонії. Він нещодавно одружився з чудовою коханою дівчиною. Господи, зроби так, щоб молоді чоловіки і дружини ніколи, ніколи більше не ховали одне одного! І я чую, я все ще чую той моторошний стогін чоловіка, який помирав в агонії. А поруч, як жива тінь, його молода дружина із затуманеними від сліз очима. А на руках у неї дитина, зовсім ще крихітне немовля! І я прошу Тебе, Господи, допоможи їм пережити це велике і непоправне горе.

Я не хочу більше нічого просити для себе, Господи. Не можу, соромно, не маю права. Як побачу/почую, як згадаю... то не смію більше нічого просити для себе. Скільки горя навколо і нещастя, безповоротних втрат і болю. Благаю Тебе за всіх, а особливо за тих, хто вже не може сам про себе

помолитися. І пробач, що прошу так наполегливо, із затуманеними від сліз очима. Але я бачу, я знову бачу: чийсь дах лизнуло полум'я, чиясь до неба тягнеться рука... І я чую, я знову чую, чийсь стогін летить здалеку: «Мамусю! Таточку! Синочку! Донечко! Коханий! Кохана!» І відлуння, те саме трагічне відлуння. І я не хочу більше нічого просити для себе, Господи. А в заставу цього непохитного прохання прийми єдиний мій скарб: осколки зраненого серця і невпинну молитву.

ВСЬОГО ЛИШ ОДИН ДЗВІНОК

◆ Всього лиш один дзвінок. Всього лиш один дзвінок може зняти або полегшити чийсь біль. Всього лиш один дзвінок може змінити або навіть врятувати чиєсь життя. І внутрішній голос мені каже, що я обов'язково маю зателефонувати «у це життя» просто зараз – не потім, а сьогодні. Комусь маю сказати, що я – з ним, що я – поруч. І що разом із Богом ми все пройдемо. Я беру телефон, і тихо молюся, щоб сам Бог «дав мені слово» знання та мудрості; і цілющий тон «у це життя». Я телефоную і смиренно молюся, щоб не я, а сам Дух говорив через мене «в це життя». Усього лиш один дзвінок, під час якого я часто більше мовчу, ніж щось кажу. Я слухаю і продовжую мовчки молитися за «це життя». Іноді дуже зранене і скорботне життя. Іноді дуже заплутане і покалічене. Тому я часто не знаходжу слів. І я продовжую ще більш ревно молитися. Подумки благаю Його про допомогу. Як бідний і вбогий духом. І я починаю відчувати Його невидиму присутність; моє серце – в Його руках, а на очах моїх – сльози. І тоді я починаю говорити так, як не можна навчитися. І я розумію, що це вже не я. Це Він Сам прийшов «у це життя». Я – лише глина в Його руках. Усього лиш один дзвінок. Іноді дуже короткий «дзвінок благодаті». «Спасибі, що подзвонили, ви навіть не уявляєте, наскільки мені стало легше». Я тримаю телефон, і на очах моїх сльози. Усього лиш один дзвінок. В Україну.

НЕ ВІДВЕРТАЙТЕ МЕНЕ ВІД ГОЛОВНОГО

◆ Я не пишу, я не пишу. Осколки зраненого серця лиш дістаю із дна душі. І тому, не відвертайте мене від головного, будь ласка, не відвертайте. Мій Бог зараз серед руїн. І там зараз «сім тисяч» у білому одязі. «Сім тисяч» зараз на війні. І я бачу, просто зараз бачу. Я стою на руїнах зруйнованих будинків, шкіл і храмів. І гнітюча тиша, на колись веселих і дитячих майданчиках. А навколо мене дуже щільно тіснитимуться перелякані й розгублені хлопчики й дівчатка, люди похилого віку й жінки. Їх мільйони! А вдалині, наче океан, без кінця і краю я бачу смертельно слізні очі. І я відчуваю на собі погляди мільйонів сердець, втомлених, поранених, надламаних. Одні сильно плачуть і кричать від душевного болю й безвиході, простягаючи до мене свої руки. Інші ж, уже майже безмовно стогнуть,

деяким же вже зовсім не боляче, вони загинули. І я не можу більше спокійно стояти, споглядати і слухати. Я починаю кричати і ридати разом із ними на весь Всесвіт. Зупиніть, будь ласка, війну! В ім'я Бога, зупиніть! І який біль, який біль! Насувається шторм, який може нас усіх розірвати! Розпалюється полум'я, яке може нас усіх спалити! Ми повинні загасити це полум'я! Ми повинні втихомирити цей шторм!

Мені знову це наснилося, а може, привиділося. Не будіть мене, не будіть. Я інакше помру, я знаю. І тому, мені зараз не можна відволікатися на другорядне. Мені зараз не можна розпорошуватися на неголовне. Мені потрібно зібратися зі всіма моїми силами і зосередитися на першорядному і головному. А в мене й так уже занадто мало часу. Мені ж потрібно ще встигнути врятувати хоча б одну душу! Хоча б одну душу! Хоча б одну душу! А мені потрібно встигнути погодувати й одягнути – хоча б одного... хоча б одного... хоча б одного... Зателефонувати, переслати, втішити... Незважаючи ні на що, я маю досягти рятівної мети. Ще один дзвінок! Ще один дзвінок! Ще один дзвінок, повідомлення! Ще один долар! Ще один долар! Ще один долар! Хоча б один... Закінчилися... Що мені робити, Раввуні, скажи... як бути? Як мені жити тепер, послужити, пережити... часи ці страшного неспокою? «П'ять тисяч» (ні, мільйони!) голодних чоловіків... не рахуючи дітей і жінок! «П'ять тисяч» (ні, мільйони!) втомлених, виснажених, голодних, холодних! «П'ять тисяч» (ні, мільйони!) хворих і поранених! А в мене залишилося тільки дві маленькі... рибки... І всього лише п'ять крихітних... хлібців... Без Тебе пропадемо... Господи...
 Ascoltaci, o Signore, Abbi pietà di noi!

Почуй нас, Господи, і помилуй нас!

Ascoltaci, o Signore, Abbi pietà di noi! Ascoltaci, o Signore, Abbi pietà di noi!

Зупиніть, будь ласка, війну! В ім'я Бога, зупиніть! І який біль, який нестерпний біль!

ВЧИСЯ ПАДАТИ І ТРИМАТИСЯ НІ НА ЧОМУ

За мотивами казки Міхаеля Енде «Дзеркало в дзеркалі»

◆ Послухай мене, синку, вчися падати і триматися ні на чому. Особливо в цей страшний і смутний час. Ти ж пам'ятаєш, як у дитинстві я розповідав тобі казку? І ти відразу ж засинав солодко-солодко, і всміхався уві сні. Ну пам'ятаєш, казку про маленького хлопчика, який затишно жив і грався на прекрасному обертовому диску? А над ним – райдужний небосхил, сонце, місяць і чарівні зірки... і навдивовижу барвистий купол? А навколо – краса, гори, ліси і річки, квіти, океан любові? І раптом цей світ весь розвалився... разом із небосхилом... А потім захитався диск під ногами хлопчика... затремтів і тріснув. Хлопчик із жахом глянув униз... Крізь тріщину

на нього вже дивилася темна безодня. Тріщина – за тріщиною, весь світ хлопчика розвалювався на шматки, на уламки. І закричав хлопчик від жаху, і заплакав так, як ніколи ще не плакав! І раптом там... у порожнечі й темряві... він побачив дивовижно світлу постать. У похмурій безодні, ні на що не спираючись, стояв Сам Христос. Він спокійно стояв ні на чому, всміхався і кликав хлопчика до себе: «Іди, малюче, ну йди ж до Мене!» «Я впаду, я розіб'юся», – кричав переляканий і розгублений хлопчик, і продовжував судомно хапатися за уламки приреченого на руйнування диска. Але Той, Хто стоїть ні на чому... Христос... при кожному повороті диска, що розвалюється на шматки... дивився хлопчикові в очі і дуже спокійним і божественно м'яким голосом кликав до себе: «Іди, малюче, ну йди ж до Мене... Вчися падати... Вчися падати і триматися ні на чому». І хлопчик повірив, і хлопчик пішов, і він стояв ні на чому! Пам'ятаєш, як я казав тобі, що ти також навчишся падати і триматися ні на чому? Із Христом, головне... щоб ти був із Христом... синку. Особливо в цей страшний і непевний час.

НЕ КЛИЧТЕ МЕНЕ НАЗАД, Я ВЖЕ НЕ ПОВЕРНУСЯ

◆ Не кличте мене назад... Я вже не зможу вернутися... Голіати навколо хамлять. Оголосили святим війну. Викликають вперед, на бій. Панікують і ворог, і свій. Істерично кричать навіть у стінах храму. Гряде, кадить царство хама. І лиходіїв закон панує. А народ тремтить, панікує. І мовчить, немов тїнь, біжить...

Не кличте мене назад... Я вже не повернуся... На війні я, туман, привал. Відпочину – знову в бій, прорвуся! Назад не повернуся! Відступити?! Не можу зради вчинити! У мене ж за спиною – брат! А за братом – дітей «загін», як вернутись назад? Натовпи малих сердець волають: «Подивись на руїни храму! Пробудися, бери сурму! Найслабших, хворих – неси! Малюків усіх врятуй, пронеси! Від бичів/палачів – неси! Від зла, від усіх мечів! Благаю, доведи до рідного краю!» Натовпи малих сердець волають!

Не кличте мене назад... Я вже не зможу назад... Не зумію назад повернутися. Не дозволю від хлопців відвернутися! Нікого з них ворогу я не здам. За наказом іду вперед за дітей, за народ, за храм! Серце плаче, горить вогнем! У серці – біль, у серці – щем! Призабутий пил золотий. Та звучання фанфарів додасть мені сил.

Не кличте мене назад... Я вже не зможу назад... Знову бачу руїни храму. Мільйони людей, і я поруч із вами! І не видно кінця та краю! Доберуся я до світлого раю! У мене ж за спиною – брат! А за братом – дітей «загін», як вернутись назад?! Не кричіть услід, не «сумуйте». А відтак не «жалійте» ніде, ніяк. Ваша сіль втратила силу! Ваше джерело засохло, обміліло! Без води – водойми храму! Знову бачу усмішку хама... А біля храму – потоки

сліз! Хто нам стільки біди приніс? Не боюся голіатів/гроз! Натовпи малих сердець, волають! Не до мрій мені зараз, не до солодких проз!

Не кличте мене назад... Я вже не зможу назад... До кінця за Христа в бою! До кінця я за Правду стою! Джерело я Води віднайду, і дітей доведу, напою! А втомлюся... помру в строю... Не кличте мене назад... Я вже не вернуся назад.

РОЗКАЖИ СВОЇ ПЕЧАЛІ НЕБУ

◆ «За що і чому, Господи?» – безмовно благає душа її, долаючи вогневу спробу. Після несподіваної смерті дитини її материнська душа захлинулася в гірких водах відчаю – вона «перестала» жити... Зморилася її душа, зникло відчуття сенсу буття, вона залякла від великого горя. Смак життя, радість очікування і щастя любові, запах моря і дощу, аромат квітів і тепло стосунків – усе, чим вона раніше так захоплювалася і дорожила, лишилося в минулому, кануло в забуття. Велика скорбота позбавила її душевної рівноваги, паралізувала життя. Постійне відчуття безповоротної втрати боляче стискало, не гоїлася сердечна рана. Серце молоді і гарної жінки рвалося на шматки, поринаючи в смуток, у безодню безвиході занурювалася душа. «Світ горя легко перетворюється в замкнутий світ» (Еліс Братт). В її скорботному, ізольованому від усіх світі не лишалося місця навіть для найближчих.

Слабка і немічна людина смертна, навіть великі люди сумують і тужать. «Не хоче душа моя бути потішена... Я побитий і не говорю» (Пс. 76:3,5) – перебуваючи у безмежному відчаї, Асаф поринув у мовчання. У світі недосконалих істот фактично «все створіння разом зідхає й разом мучиться аж досі. Але не тільки воно, але й ми самі, маючи зачаток Духа, і ми самі собі зідхаємо» (Рим. 8:22–23).

Після смерті довгоочікуваної дитини жінці здалося, що Велика Скорбота для неї вже настала, що попереду – лише безпросвітна темрява. Вона перебувала в глибокому стражданні і душевному сум'ятті, знемагаючи від відчуття розгубленості, від виснажливого самодослідження, від нікчемних порад «даремних розрадників» (Йов. 16:2). Іноді кричуще безтактно, по-верхово і невміло намагалися втішити її друзі: «Сподіваємося, що все це швидко минеться, час лікує...» Один богослов сподівався повернути їй душевну рівновагу аргументами теодицеї – науки, яка пояснює наявність страждань і зла в світі, створеному Добрим Богом. Захопившись своїми теологічними промовами, він і не помітив, що жінка вже давно його не чула, що його суха теорія миттєво заблокувала її змучену свідомість, розколоте серце вимагало втручання згори. Розумом вона сприймала, що потрібно продовжувати жити, але де взяти силу, здатну подолати тяжіння смерті? За наполяганням чоловіка, не бажаючи засмутити його, вона й

прийшла до цього дивно-неформального, як казали церковні люди, священника. В інших вона вже побувала...

«Дай, Боже нам увібрати чужий біль, ні саном, ні патерицею не хизуватися» (поет, ієромонах Роман). Прислухаючись серцем до чергової сповіді, «дивний» священник щоразу відроджував у своїй свідомості духовні настанови оптинських старців: «Хіба можна приймати сповідь людини, голос її совісті, її сумнівів, біль, жаль, образу зі спокійною душею?.. Іноді нам потрібен довгий шлях розчарувань і втрат, щоб, нарешті, пом'якшилося серце. Найстрашніше для нас і непростиме – байдужість. Не «звикайте» до вітваря!» І він не звикав, і тому до нього тягнулися люди – приходили за порадою і втіхою. «Він несе духовну радість, великою радістю наділив його Господь – втішати пригноблених духом, зціляти засмучених серцем. Він лікує душі тих, хто приходять до нього під дією Божественної сили...» – його служіння не потребувало реклами.

Велику працю над людським горем здійснював самотній священник... Іноді він і сам не розумів, що ж такого особливого робить, безмовно вислуховуючи тих, хто прийшов на сповідь, або ж – просто розповідаючи їм про свою долю. Іноді, справді, він не вимовляв ні слова, йому було важко говорити – позначалися катування, яких він зазнав у тюремних камерах... І лише ті, хто пережив чудо оновлення в нього на сповіді, невтомно повторювали, що чули ледь вловимі «невимовні зітхання», що йшли від священника. Говорили, що душа священника плакала разом із ними, і що навіть Господь з'являвся невидимо посеред них.

Більшість із тих, хто приходив, не знала, що він навіть не був рукопокладеним за традиціями священником. Як пророка Амоса його «взяв... Господь від отари» (Ам. 7:14,15), і він здійснював майже невидиме для навколишніх таїнство прийняття душ, втомлених горем, він приймав найбезнадійніших. Благословенний дар втіхи засмучених і знання змучених душ він отримав «не від людини» – від самого Господа він отримав духовні повноваження, адже у вогненній спробі побувала і його душа. Якимось керівництвом місцевої парафії заборонило йому приймати сповіді, а людям пояснили, що він не рукопокладений за церковними канонами, що не обирала його церква на служіння «немає у нього благословення». Він і не ображався, люди й далі йшли до нього, адже «Слова Божого не ув'язнити» (2 Тим. 2:9).

«Весь світ перебуває в злі, дикий хаос переповнює людське царство. Врешті-решт, ми всі без винятку приречені померти. Тілесна смерть – одне з найстрашніших лих, але вона безсила знищити особистість, душа продовжує жити вічно. «І чи живемо, чи вмираємо – ми Господні!» (Рим. 14:8). Окрім нашого царства недосконалих істот – є ще й царство Боже... Віддаляючись від Бога, душа людини в'яне, і світ для неї тьмяніє; варто їй лише зробити крок до Господа – і все оживає, наповнюється сен-

сом, з'являється невимовна краса. На руїнах розбитого храму знайшов мене Господь, церква починається в душі людини, а шлях від храму зовні до храму всередині пролягає крізь багато скорбот. «А храму не бачив я в ньому, бо Господь Бог Вседержитель – то йому храм і Агнець (Об. 21:22)», – він завжди говорив дивовижно таємниче, потім – зупинявся, очі його смиренно спрямовувалися до неба, а уста продовжували шепотіти щось невимовне, відоме самому Богові, сокровенні таємниці духу передавав він Небові...

Вона впізнала його одразу – спокійний, сумно-світлий образ «дивного» священника мав дивовижну силу притягання, їй навіть здалося, що він їй поклонився, що він знає сум її вмираючого серця... «Розкажіть свої печалі Небу, а я послухаю... Адже і «я той муж, який бачив біду» (Плач 3:1), але знаю я й інше – «Господь зламаносердим близький» (Пс. 33:19), лікує рани народу Свого цілющим бальзамом, «Сам Дух заступається за нас невимовними зізданнями» (Рим. 8:26)», – неформальний священник цитував Святе Письмо якимось незвично природно, ніби з душі виймав священні слова. Серце ж іще не наважувалося розкритися, у мовчанні вона слухала слів священника...

«Мій батько помер, коли мені було всього п'ять років. Він лікував убогих безкоштовно, приймав навіть заразних пацієнтів, яких відмовлялися лікувати інші лікарі. Від своїх хворих він і заразився... Перед смертю він часто говорив, що якщо хтось тоне, то потрібно рятувати, навіть якщо не вмієш плавати. Я рано навчився плавати... Після смерті батька арештували матір – у нашому домі проходили таємні богослужіння, за те й засудили її... Востаннє я бачив її в десять років. Пам'ятаю, як вона стояла переді мною в брудній тюремній робі, змучена від важкої табірної роботи, худа, але надзвичайно світла, як ангел. Я потягнувся до неї, але охоронець відштовхнув мене... я впав і заплакав... Мама встигла крикнути: «Не плач, сину, ми обов'язково зустрінемося! І ні тюрми, ні смерті – не буде вже! Головне, люби Ісуса всім своїм серцем! Ми обов'язково зустрінемося, і ти побачиш свого батька!» Більше я її не бачив... Є таємниці, відомі тільки Богові. Скорботний шлях сироти чекав мене попереду, але Батько мій носив мене на своїх руках...»

Слухаючи цього «дивного» священника, вона раптом усвідомила, що він їй брат у скорботі, що душа її споріднена з ним, що те, про що він говорить, дуже близьке їй і зрозуміле. Жінка занурилася в священну атмосферу, атмосферу довіри і любові. Цей була «оселя Бога з людьми» (Об. 21:3), і збувалися слова Святого Письма, що «Бог кожную сльозу з очей їхніх зітре» і що «не буде вже смерті. Ані смутку, ані крику, ані болю вже не буде, бо перше минулося» (Об. 21:4). Тихим і лагідним був дотик Господа, і їй раптом здалося, що й часу вже не стало, і земля засвітилася від слави Божої. Незнане Світло зігрівало її, вселяючи надію на воскресіння, і на

вічне єднання з її дочкою, такою живою і щасливою тепер... Жінка вже не розуміла, що з нею відбувається, але її оглухле серце вже починало чути цілющу тишу Святого Духа, а перед духовним поглядом поставали світлі далі, які з'являлися так несподівано... І розповідала вона свої печалі Небу, і воскресало її мертво серце, і приліплювалося до Бога, в Якого всі живі...

ІЗ ТОБОЮ Я ПРОЙДУ НАВІТЬ КРІЗЬ ПЕКЛО

◆ Ти подарував мені черговий день, Господи. Дивовижно світлий і гарний день. І я знову Тобою живу і дихаю, як колись. І я знову хочу бути Твоїми ногами. І я знову хочу стати Твоїми руками. Твоїми очима, вухами, вустами. Особливо в часи воєнні, непевні.

Черговий день, весь цей день, Господи, веди мене Твоїми шляхами і стежками. Туди, куди вже ніхто давно не ходить. До тих, про кого вже давно ніхто не пам'ятає. Хто зовсім знесилився під важкою ношею. Хто вже майже помер під вагою хреста. Допоможи мені дійти до них Твоїми ногами, Господи. Допоможи мені підняти їх Твоїми руками. Я хочу зустрітися з ними Твоїми очима. Я хочу заговорити з ними Твоїми устами.

Ти ж знаєш, що без Тебе я, наче смертна тінь. Ти ж знаєш, що без Тебе я не намацаю дно серед безодні плачу. А в непроглядній темряві не побачу світла. Смирення – з Тобою єдність. З Тобою я пройду навіть крізь пекло, Господи. І навіть не озирнуся назад.

І тому я віддаю Тобі все своє серце. Я оголою і відкриваю перед Тобою всю свою душу. Ти ж знаєш, що я всього лиш Твоя посудина, Господи. Я сього лиш мертва глина в Твоїх руках. А Ти взяв і знову подарував мені черговий день. А Ти взяв і доторкнувся до мене знову. І відновив мою розбиту посудину. Дякую Тобі за життя, Господи. Дякую.

Байдуже, скільки мені зараз років. Із Тобою я народжуюся заново кожного дня. І тому веди мене Твоїми шляхами і стежками, Господи. Особливо туди, куди вже ніхто давно не ходить. Особливо до тих, про кого вже давно ніхто не пам'ятає. З Тобою я пройду навіть крізь пекло, Господи. І навіть не озирнуся назад.